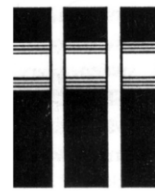

Vasváry Collection Newsletter

„Vixi, non inutilis”

Sándor János

Az elfeledett Sugár Jolán

„Minden színész,
aki lelép a színpadról,
már csak tavalyi felhő.”

Jászai Mari

Hegyi Aranka színésziskolájának vizsgálati előadása címmel rövid tudósítás jelent meg a Budapesti Napló 1901. március 13-i számában. Sokakat meglepett a hír, „hogy a színészetnek játékbán és énektudásban egyaránt fényes Csillaga arra az elhatározásra jutott: színésziskolát nyit.” Pedig Hegyi Aranka (1855–1906), egy szabadkai cigányprímás leánya, „a Népszínház nagyszerű művészasszonya [...] vállalhatta ezt a nagy és szent feladatot, [...] mert iskolájának megnyitására nemcsak belső nagy színészi értékei, de a kínálkozó növendékek egész sora ösztönözhetette. [...] Hegyi Aranka minden szegény tehetséget ingyen vett föl az iskolájába úgy, hogy alig volt néhány fizető növendéke.”¹

Még csak öt hónapos a tanoda, amikor az akkori Kerepesi – ma Rákóczi – úti Uránia Színházban megtartja első nyilvános vizsgáját. A Budapesti Napló erről szóló beszámolójában találkoztam először **Sugár Jolán** nevével, nem is akármilyen sorok kíséretében.

„Az iskolának énekes »star«-ja Sugár Jolán, [...] aki azok közül a székeségek közül való, amelyek vidám pajkosságukkal ragadnak el bennünket. [...] Sugár Jolán kisasszony a *Bajazzókból* a *Madár-dalt*, ezenkívül a *Denevérből* Adél kuplóját s még két duettet adott elő. [...] Meglepően tiszta, erőteljes hangja van, amely minden érzésszerű árnyalásra képes, egyéniségének szubrettszerű elevensége, pedig előre kijelöli jövődöbeli sikereinek terepnumát.”² Tehetséges tanítvány lehetett, mert a lap egy másik száma arról írt, hogy Hegyi Aranka május 3-ai, Telefon Hírmondóban tartott hangversenyén ő is fellépett.³

A két újsághír százhusz évvel később is felkelti a figyelmet, ezért elhatároztam, utánanézek, ki ez a számomra ismeretlen színésznő. Nem volt egyszerű rátalálnom, mert neve nem szerepel a

¹ Szerény Zoltán (1861. dec. 14. – Budapest, 1934. okt. 31.) a Vígszínház színésze, *Emlékeim a régi jó időkből*, 276–277. p.

² Idézet a cikkből. Terepnum: átvitt értelemben a szellemi, művészeti élet meghatározott területe.

³ Budapesti Napló, 1901. május 3. *Hegyi Aranka hangversenye a Telefon Hírmondóban*.

rendszeresen használt színházi lexikonokban. Hova tűnt a tehetséges tanítvány? Ki volt Sugár Jolán? Az induláshoz az első nyomot Enyedi Sándor *Rivalda nélkül*⁴ című lexikonjának köszönhetem. Ám a színésznő életútja olyan volt, mint a bűvópatak. Hol eltűnt előlem, hol újra előbukkant. Végül ismeretlen vagy ellentmondásos részletekkel tarkítva, de sikerült megismernem mára már elfeledett színészi pályáját, tragédiába torkolló életét.

Sugár Jolán Budapesten született 1881. január 13-án. A színésziskolát, ahol a színészmesterség mellett ének- és táncoktatást is kapott, 1902-ben fejezte be. A huszonegy éves művész végzettsége és tehetsége szerint szubrett-primadonnaként léphetett volna színpadra. Csakhogy az ő szerepkörében fővárosi színháztól szerződést nem remélhetett. A Népszínházat a fővárosiak kedvence, Pálmay Ilka (1859–1945) uralta, és két éve bontogatta szárnyait a Magyar Színházban Rákosi Szidi tanítványa, Fedák Sári (1879–1955).⁵ A két befutott művésznő mögött erős mentorok álltak, ő, a kezdő meg „csak” a tehetségére számíthatott.

A talentumos, fiatal színésznőnek a sors sietett segítségére. Abban az évben nyerte el a szegedi színház igazgatói székét Janovics Jenő (1872–1945), aki addig már hét évet töltött el a színpályán színészként, rendezőként. Ezalatt megmutatta rendezői oroszlámkörmeit, s az ország egyik figyelemre méltó művésze lett. Színházvezetői hitvallását igazgatói pályázatában fogalmazta meg. „Sehol a világon olyan komoly és nagy fontossága nincs a színpadnak, mint éppen hazánkban. Amíg más országokban csak szórakoztató hely, nálunk művelődésünk hatalmas tényezője [...] a nemzeti nyelvnek, nemzeti szellemnek utolsó és bevehetetlen bástyája.”⁶ E fontos gondolatokat szolgáló színházba kínált szerződést 1902 szeptemberétől Janovics a kezdő színésznőnek. Ez nyilván a tehetségének szóló gesztus, még akkor is, ha csupán a zenés darabok szereposztásaiban számított rá. A színházi „szamárlétra” szerint Sugár még gyakorlatos színész, ám mire elszerződik majd a társulattól, már az Országos Színészegyesület teljes jogú tagja lesz. Egyidőben vele, Janovics egy szegedi kislányt is szerződtetett gyermekszerepekre, aki

*Janovics Jenő színész, rendező,
színházigazgató, színháztörténeti szakíró.
Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár*

⁴ Enyedi Sándor (1938–) irodalom- és színháztörténész. A lexikon a határon túli magyar színjátszást dolgozta fel.

⁵ Pálmay férje Kinszky Jenő birodalmi gróf; Rákosi Szidi (1852–1935) színésznő, a fia Beöthy László (1873–1931) pedig színházigazgató.

⁶ Janovics Jenő igazgatói pályázatából, mely a *Szeged Város elkülönített Színházi Iratai* közt található.

kisinasokat, cselédeket, szeleburdi fruskákat alakított a darabokban. Kovács Lilinek (1889–1938 után) hívták. Lili a húszas évek derekán – már ifjú színésznőként – Rózsahegyi Kálmán (1873–1961) truppjával⁷ amerikai turnéra ment, ahonnan nem tért vissza.

Sugár Jolán még maga sem tudta milyen jó szerződést írt alá. Mert a színésziskolából kilépő növendék hiába van színészi eszközei birtokában, használatukat még tanulnia kell, hogy hatásukat kamatoztatni tudja. A színésznek és rendezőnek egyaránt kitűnő Janovics – aki mellesleg híresen jó színészpedagógus is volt – tovább gyarapította, fejlesztette a fiatal színésznő szakmai tudását. Fél év sem kellett hozzá, és kitűnő szubrett-primadonnát faragott talentumos gyakornokából. S a tehetségnek és szorgalomnak 1903. január 31-én beérett a gyümölcse. A *Svihákok* című operettet –

C. M. Ziehrer (1843–1922) „lármás bécsi muzsikája” – a szereplők „kedvvel játsszák” és közülük is „nagy tetszés kíséri Sugár Jolán játékát” – írta a Szegedi Híradó. S két hónap múltán a szegedi születésű Huszka Jenő (1875–1960) *Bob hercegében* „ismét szép sikere volt Annie szerepében.” Alakításának hatását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy még két évtizeddel később is írt róla az újság. „Tegnap volt-e vagy tegnapelőtt a bemutató előadása? – ne firtassuk. Ám a színház krónikása, aki már csak az emlékeiből élősködik, maga előtt látja [...] Sugár Jolán bájos, meghatóan kedves és érzelmes Anniejét.”⁸

Bár továbbra is minden szerepében sikert aratott, 1905 elején elszerződött Szegedről. Távozásának feltehető oka, hogy Janovics 1904. november végén – várható kolozsvári igazgatói kinevezése reményében

– Szegeden lemondott a színház vezetéséről. Ez szétzilálta az együttest és sokan más színházhoz szegődtek. Így tett Sugár Jolán is és utolsó szegedi szerepét, a *János vitéz* Iluskáját már vendégként vállalta. Bátor tett volt, mert Petőfi művének csúffá tétele (a címszerepben egy színésznő: Parlaghy

*Az 1905. február 2-ai szegedi előadás színlapja.
Forrás: Somogyi-könyvtár*

⁷ Színházi szakszó: alkalmi társulat

⁸ Szeged 1922. április 1. Színház Bob herceg

Kornélia!) ellen tiltakozott a Szegedi Napló. „Önmagába véve nem bornirt és perverz gondolat-e egyszerre a János vitéz szerepét egy különben, lehet talentumos primadonnára bízni? Nem csúffá tétele-e ez a Petőfi ideáljának, a magyar testi és lelki derékség inkarnációjának? Hülye és kegyetlen cselekedet egyszerre.”⁹ Akkoriban ugyanis a zenés darabokban a bonviván szerepet, erkölcsi okokból, nők játszották. Az írás felháborodott szerzője „Csipke”, azaz Móra Ferenc volt. Az 1905. február 1-jai bemutaton azonban nem botrány született, hanem siker. „A darab szegedi előadása, habár előre nem sok jót ígért, meglehetősen sikerült. [...] Sugár Jolán finom bájjal játszotta Iluska hálás szerepét; kedvesen és szépen énekelt.”¹⁰ Pályafutása későbbi szakaszában azután ő is eljátszotta Kukorica Jancsit is!

Nyáron, a Pozsonyi Színház tagjaként, vendégszereplést vállalt a kolozsvári színpadban. Nagysikerű előadásait követően így köszönt el tőle a sajtó: A „*kornevilli harangokban* búcsúzott [...] Sugár Jolán a közönségtől, de azt hisszük csak rövid időre. Olyan művészi kvalitásokat mutatott be, [...] melyek predesztinálják arra, hogy a Kolozsvári Színház tagja lehessen. Finom, bájos egyéniség, hanganyaga, hangjának iskolázottsága egyaránt kitűnő.”¹¹ A búcsú hosszú időre szólt, mert szerződése Andorffy Péter (1856–1919) pozsonyi társulatához kötötte. Sikeres két évet töltött ott, s a társulattal még a fiumei Teatro Fenice színpadán is fellépett. Andorffy azonban 1907 tavaszára tönkrement és szélnek eresztette színészeit.¹² Neki is szerződés után kellett néznie.

Május elején rövid hír jelent meg az egyik kolozsvári lapban. „A *Víg özvegy* címszerepében mutatkozott be tegnap este Sugár Jolán a Pozsonyi Színház tagja. A vendégszereplés zajos sikerrel folyt le s a közönség szinte tüntető melegséggel ünnepelte a művésznőt. [...] Felléptetése, – mint hírlik, – szerződtetési célból történt. Ha ez tényleg így van, a kolozsvári közönség csak nyerhet [...] szerződtetésével.”¹³ Janovics, akkor már a kolozsvári teátrum igazgatója volt és szerződéssel kínálta meg egykori színésznőjét, aki augusztusban, a nyári színházban, mint „a Kolozsvári Nemzeti Színház új szubrett-énekesnője [...] lép fel először, szerződött tagként a Gül Baba című daljáték Gábor diák szerepében.”¹⁴

1907. szeptember 14-én, az új, Hunyadi téri színházban kezdte meg második évadját a színtársulat.¹⁵ „A tagok sorában mindössze három új név szerepelt a vezető színészek között.” Az egyik Sugár Joláné. „Eszményi operett-naiva volt. Fiatalsága, mély zengésű hangja, kivételes játékkészsége, énektudása és rokonszenves egyénisége egy csapással a közönség kedvencévé avatta.

⁹ Szegedi Napló, 1904. szeptember 22.

¹⁰ Szegedi Napló, 1905. február 2.

¹¹ Kolozsvári Friss Újság, 1905. augusztus 16.

¹² Magyar Színpad, 1907. március 13.

¹³ Kolozsvári Friss Újság, 1907. május 10.

¹⁴ Ellenzék, 1907. augusztus 28.

¹⁵ A színház 1906. szeptember 8-án nyitották meg.

Szívéből eredt a hangja és beszéde” – idézte meg alakját Janovics.¹⁶ A fiatal színésznő nem sokáig maradt a Szamos-parti városban, mert alig egy év múlva már Palágyi Lajos társulatában találjuk.

A Hunyadi téri színház megnyitása, Kolozsvár, 1906. szeptember 8.

Forrás: Wikimedia Commons

Kolozsvárról való távozásának oka feltehetően Berky Lili (1886–1958), aki már egy éve a színház szubrettje és a közönség kedvence. Két operettsztár nem fér meg egy színházban – tartja a színészmondás. Így azután Sugár Jolán 1908-ban átszerződött Miskolcra, ahol egyre több műfajban mutatta meg talentumát. Nemcsak operettekben lépett fel, hanem eljátszott egy kabaré-énekesnőt Heltai Jenő *Bernát* című darabjában, és Mascagni operájában, a *Parasztbecsületben*, Lolaként bizonyította, hogy „a temperamentumos színésznő tehetsége párosul énektudással.”¹⁷ A *Víg özvegyben* színészete hódította meg kritikusat: „mint Glavari Hanna a második felvonásban, a Vilja dallal valósággal brillírozott, úgyszólván megjátszotta azt a bájos zenéjű dalt.”¹⁸ A kritikák dátumából tudjuk, hogy Sugár Jolán 1908 szeptemberében, a miskolci társulatban lépett fel.

Csakhogy Bodó Ibolya *Amerikai magyar színjátszás* című könyve szerint,¹⁹ New Yorkban, Karacs Imre Állandó Magyar Színházában az 1908. december 13-án bemutatott, *A brezováci hős* szereplői között is volt egy Sugár Jolán, aki 1909. január 17-én *A cigányherceg* című operettben, május 1-én pedig a *Víg özvegyben* állt színpadra a Webster Hallban. Lehet, hogy Sugár Jolánról, a miskolci színésznőről van szó? Amerikába utazásáról eddig még nem találtam hírt, pedig akkor egy

¹⁶ Janovics Jenő: *A Hunyadi téri színház*, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2001. 69. p.

¹⁷ Ung, 1908. augusztus 30.

¹⁸ Ung, 1908. szeptember 13.

¹⁹ Bodó Ibolya: *Az amerikai magyar színjátszás 1869–1970*, Országos Széchényi Könyvtár, 2001

színész amerikai útja nagy szenzáció volt! Karacs Zsigmond (1940–2023) történész szerint P. Sugár Jolán játszott Karacs Imre társulatában.²⁰ Sugár Jolánról halála után, mint a „volt szubotikai primadonna, [...] az egyik newyorki színház tagja”-ról írtak, s hozzáteszik: aki „Preszburger Emil csikágói magyar üzletember felesége.”²¹ Mikor és hol ment férjhez? Nem tudom. De Karacs Zsigmond már idézett írásában megemlíti, hogy Lehár Ferenc 1912-ben, egy bemutatandó darabjával kapcsolatban azt írta, „akárom, hogy P. Sugár Jolán benne legyen, mert hallom jól tud énekelni.” Ezek után azt kell feltételezni, hogy az amerikai és a magyar Sugár Jolán egy személy.

Sugár Jolán valóban volt Szabadkán. 1909 őszén Krémer Sándor társulatában, *Az erdészlány* című operettben mutatkozott be. Partnere Kabos Gyula (1887–1941) volt. A kritika fanyalgott. „A mi társulatunkban csupán a kar és a zenekar az, amelyek említést érdemelnek. Sugár Jolán Erdészlánya kedves, de kevésbé eredeti alakítás. Sugár nem rontott, de nem is produkált semmit. Kabos pedig olyan Walpert állított elénk, amilyent esetleg a kabaréban szívesen látnánk.”²² Ám a rossz antré²³ után kettősük hamarosan a közönség kedvence lett. Sajnos a *Színészvér* október 22-i bemutatóját el kellett halasztani, mert „Sugár Jolán megbetegedett. [...] Ez alkalomból újból rámutatunk arra a lehetetlen állapotokra, amelyben az öltözők ablakai leledzenek” – írta a Bácskai Napló. Betegségéért a rosszul záródó ablakokat okolják, nem sejtve, hogy már ott lappang benne a kór, mely majd tragikus végét okozza. Ahogy az évad előre halad, úgy nő Sugár Jolán sikere is. Az *Elvált asszonyban* „a szereplők összjátéka kifogástalan volt, és közülük Sugár, Peterdi, Sziklai, Szathmáry és Kabos művészi játékot produkált.”²⁴ A fiatal színésznő sikerét bizonyítja, hogy az *Obsitosban* „ügyes zsidólány volt. Énekével, táncával és játékával sok tapsot kapott.” A *Gésákban* „Kabos és Sugár voltak a legjobbak, nekik jutott a legtöbb taps és kihívás.” Nem csoda, hogy a sikeres partnerek az évad végén közös jutalomjátékot választottak, Kálmán Imre *Tatárjárás* című operettjét. A fiatal szubrett a színház nyári, bajai vendégjátékán tette fel sikereire a koronát. A *Katalin* című operettben „ezúttal is eredményre juttatta játékát, amiért a publikum nem is volt hálátlan. Számtalanszor megismételtette minden énekszámát.” Sikerében osztozott vele partnere Sziklai Jenő (1888–1944-45?), a szegedi Városi Színház leendő igazgatója.²⁵

1911. február 3-án érdekes hírt közölt a debreceni Esti Hírlap. „Zilahy igazgató meghívta Sugár Jolánt, a Kolozsvári Színház első szubrettjét három vendégjátékra.” Tehát ekkor már ismét a

²⁰ Vasváry Collection Newsletter, 1992/1 5. p.

²¹ Közlöny, 1926. szeptember 12. 6. p.

²² Szabadkai Friss Ujság, 1909. október 14.

²³ Színházi szakszó: első fellépés, vagy az első színpadra lépés

²⁴ Szabadkai Friss Ujság, 1909. december 19.

²⁵ Bajai Független Ujság, 1910. július 22.

Szamos-parti színház tagja.²⁶ A művésznő többéves szerződést kötött igazgatójával, Janovics Jenővel, s most egy megbetegedett színésznőt helyettesített a cívisvárosban.

Kolozsvárott, az 1911. szeptemberi szezonkezdéskor Gilbert operettjében, *Az ártatlan Zsuzsiban* lépett ismét színpadra. „A címszerepet Sugár Jolán játssza. Kellemes hangjának és élénk temperamentumának bőséges tere van az érvényesüléshez. A művésznő pedig, sok ügyességgel élt az alkalommal. Minden jelenetét nagy tetszés mellett játszotta, és egyikét aratta legszebb sikereinek.”²⁷ A társulatban otthon érezte magát és így a városban is otthon volt. Színházi feladatai mellett részt vett a város mindennapjaiban is. S mikor már biztonsággal követhetőnek látszott Sugár Jolán életútja, ismét egy anomáliába²⁸ botlottam. Bodó Ibolya már említett könyve szerint 1911. december 24-én New Yorkban, a Manhattan Liceumban, Karacs Imre társulatával Lehár *Drótostót* című operettjében lépett fel, félhivatásos előadás vendégeként! Mikor ment az Újvilágba? Nem találtam róla adatot. Lehet, hogy mégis két Sugár Jolán volna?

Egy Sugár Jolán 1912-ben bizonyosan Magyarországon volt, mert a sajtó szerint, a májusi gyermeknapon „a színtársulat Kolozsváron lévő tagjai” között „Sugár Jolán is fellépett” s a főtéren „énekszámait hallgatta a hatalmas tömeg.” Ám, jegyezte meg a tudósító, „végtelenül komikus volt zaj, kocsizörgés lármája között a zöldágas szekér tetején való fellépés.”²⁹

A művésznő napjait a színház és otthona közt osztotta meg. Délelőtti próba, este előadás, s utána kollégái a kávéházba, ő meg hazaindult. Pedig a Hunyadi téren, a színházzal szemben álló „Thália Kávéház valóságos híd volt az akkori magyar színház és a közönség között. Janovics Jenő dr. egy napon helyettes igazgatójának [...] pénzt adott arra, hogy” a színházhoz közeli „megüresedett helyiséget kivegye, és ott kávéházat csináljon. Janovics Jenő [...] valószínűleg a saját kényelmét is nézte a kávéház alapításakor. [...] A színészeket és újságírókat hosszú törzsasztalok vártak, ide telepedtek le az úgynevezett bohémek barátai is. A törzsvendégekhez tartoztak az akkori honvédtisztek is. Szintén külön asztaluk volt, de este felbomlott az asztal, mert mindenkinek volt a polgári társadalomban barátja. Itt nem volt a katonaság és a civilek között differencia.”³⁰

A kolozsvári nézők hamar visszafogadták szeretetükbe a kitűnő szubrettet, míg a szabadkaiak hiányolták a társulattól. Még a Bácskai Napló is elmarasztalta Krémer Sándor igazgatót, mert nem szerződtette azzal az indokkal: „neki minden évben új szubrett kell.” A két színház nézői közül a Szamos-partiak jártak jól. „Kevés színésznőt szeretett annyira a kolozsvári

²⁶ Érdemes tudni, hogy a színházi éves szerződések nem január 1-től december 31-ig tartottak, hanem Virágvasárnaptól következő Virágvasárnapig. Tehát Sugár szerződése Kolozsvárott 1910 Virágvasárnapján kezdődött!

²⁷ Ellenőr, 1911

²⁸ anomália itt: várttól eltérő dolog

²⁹ Kolozsvári Hírlap, 1912. május 10.

³⁰ Ellenzék, 1940. március 27. Tóth Sándor: *Az elsodort Thália-Kávéház*

közönség, mint Sugár Jolánt, pedig nem is volt szép, nem kereste a népszerűséget, nem toborzott pártot magának a diákok között, még a kávéházba sem járt újságírók és színészek közé. De ha kijött a színpadra: élt körülötte minden, szerelmes lett bele az egész nézőtér, tapsolták, ünnepelték, virággal halmozták el. [...] Sugár Jolánnak nem volt barátja, a gázsijából élt, próbára, az előadásra kispolgári lakásából gyalog ment, nem várta fiáker az előadás után, együtt ment haza a cselédjével. [...] Szapora léptekkel keresztülvágott a Hunyadi téren, kikerülve a szemben lévő Tháliát is, mintha félne, hogy a zene, a jókedv odacsábítja. [...] Sugár Jolánról mindenki beszélt, de a legrosszabb nyelvű vénasszony sem tudott róla olyat mondani, ami a tisztességes, tojásszappanszagú polgári erkölcsökbe ütközött volna – emlékezett rá Tóth Sándor, kolozsvári újságíró.”³¹ Sikeres primadonna volt és mégsem élt feltűnő „primadonna élet”-et. Talán ezért is olyan az életútja, mint a bűvópataké. Nehéz nyomon követni.

Szerénységének és hihetetlen népszerűségének köszönhető, hogy 1912 szeptemberében egyik főszereplője lett a szegedi születésű Nagy Gyula (1872–1935 után) 25 éves színészi jubileumának. „Mikor a függöny szétvált és Nagy Gyula művésztársai közül Sugár Jolán és Csapó Jenő a színpadra vezették, zajos tapsriadal zúgott végig a nézőtér. [...] Előadás után a New York szállodában fényes bankettet tartottak.”³²

Bár még a boldog békeidőket éltek, nem volt olyan színházi város az országban, ahol ne lett volna háború, pontosabban „primadonnaháború.” Így volt ez Kolozsvárott is. A színház 1912. november 3-án mutatta be Lehár *Éva* című operettjét, Sugár Jolánnal a címszerepben. A darab egyik előadásán botrány tört ki a nézőtér. „A casus belli:³³ két legény azon veszett össze, hogy ki a nagyobb művésznő, Berky Lili (1886–1958), vagy Sugár Jolán?” Az érvek helyett pofonok csattantak el, míg végül „mindkét kakasülő-habituét kivezették a nézőtérről és előállították a rendőrségen.” Ezek a pofonok „kultúrpofo” voltak, állapította meg az esetről cikket író Benda Jenő (1882–1944). „Valahogy úgy érzem, hogy ezek a pofonok nem is csattanhattak el Magyarországon másutt, csak a vidéken. A budapesti ember [...] sokkal kevesebbé személyes ügynek érzi azt, ami a színházban történik, sokkal hidegebb, sokkal cinikusabb, [...] sokkal közönyösebb, semhogy ennyire komolyan tudná venni a színházat, színészeket, színésznőket s együttevén az egész komédiát.”³⁴

1913. január 2-án Janovics színháza először mutatott be Wagner-művet Kolozsváron. A *bolygó hollandi* női főszerepét, Sentát Sugár Jolán énekelte.³⁵ Másnap a színházzal marosvásárhelyi vendéjátéokra ment, amit már nem bírtak el a hangszálai, és több kolozsvári előadását le kellett

³¹ Ellenzék, 1930. 17. sz. Tóth Sándor: *Színházi emlék*

³² Kolozsvári Hírlap, 1912. szeptember 10.

³³ Casus belli: háború oka

³⁴ Színházi Hét, 1912. 42. sz.

³⁵ Enyedi Sándor: *Rivalda nélkül* I. Sugár Jolán

mondania.³⁶ Szerencsére a hangja hamar rendbe jött, és az évad végéig a már megszokott repertoár nem okozott gondot neki. Az 1913–14-es szezon első operettjében, az október 9-én bemutatott *Buda gyöngyében* is a szokott tapsokkal és ovációkkal fogadta őt a színház közönsége. Minden ment a maga megszokott, nyugodt útján.

Mikor az 1913-as év végére jutott a Sugár Jolán életútjára kíváncsi kutató, a Chicagói Előre 1913. december 9-i, 288. számában a következőt olvasta: „Meghívó. Az Előre Szocialista Munkás Dalárda 1913. december 14-én, New Yorkban a YONDORF’S HALL-ban [...] hangversenyt rendez, [...] a műsorból kiemelendő P. Sugár Jolán fellépte.” A lap 1914. április 20-i, 688. számában, pedig egy kritikára lelt. „A Munkás Betegsegélyező és Önszegélyző Szervezet 1914. április 12-én adta elő a *Cigányszerelem* operettet. [...] A *Cigányszerelem* rendezése körül P. Sugár Jolán, **a német színház primadonnája és a magyarság kedvelt művésznője**³⁷ fejtette ki a legnagyobb tevékenységet, férje Preszburger Emil³⁸ segítségével. Ők rendezték a darabot. P. Sugár Jolán játszotta Zorika főszerepét, közismert művésze nem szorul dicséretre. Hozzá van szokva a közönség, hogy gyönyörű hangjával és meglepő ügyes játékával mindenkit megnyerjen.”

Ki lehet ez a P. Sugár Jolán, a német színház primadonnája, akinek gyönyörű hangjához hozzá volt szokva a chicagói közönség? A kolozsvári szerződésben levő Sugár Jolán nem lehet, hiszen neki 1914. március 14-én Kolozsváron volt bemutatója. Ráadásul botrányos bemutatója, mert mint a Kolozsvári Hírlap megírta, partnerével, Csapó Jenő bonvivánnal és több társukkal „negligálták”³⁹ Huszka operettjét, a *Nemtudomkát*. Ismét felmerül a kérdés: két Sugár Jolán lenne? Egy az amerikai német színházban, és egy Kolozsváron? A bemutatók között csupán egy hónap telt el. A huszadik század elején vagyunk, még nincs repülőjárat. A két kontinens között csak a hosszú ideig tartó hajóút az egyetlen közlekedési lehetőség!

De térjünk vissza a kolozsvári, „negligált” bemutatóra. A kifogásolt előadás okozója feltehetően a Kolozsvári Tükör 1914. február 8-i számában megjelent *Berky Lili szeptembertől ismét a kolozsvári színház tagja* című írás volt. Mikor Sugár Kolozsvárra szerződött, Berky már a Király Színház tagjaként, mint vendég jelent meg Kolozsváron. Olyankor a bemutatót ő játszotta, nem a helyi primadonna, majd a szerepet – mint a cikkben áll – „a tizedik előadás után adta nekik, nesztek, meguntam, csináljátok. [...] A kolozsvári primadonnák idegbetegek lettek s igazuk volt szegényeknek, mert ha ki is állják a versenyt [...] toalettben nem versenyezhetek. [...] Biztos értesülés alapján írhatjuk meg, hogy Berky Lili szeptembertől a Kolozsvári Nemzeti Színház leszerződött tagja lesz, s ugyancsak megírhatjuk, hogy Sugár Jolán rövidesen eltávozik a

³⁶ Kolozsvári Hírlap, 1913. január 9.

³⁷ Kiemelés tőlem

³⁸ Preszburger Emil 1928-ban a chicagói Magyar Otthon körüli botrányba keveredett. Chicagói Előre, 1928. okt. 15. *A South Sidei Magyar Otthon ügye.*

³⁹ negligál: semmibe vesz

Kolozsvári Színházról. Sugár Jolán szerződése 1915. szeptember elsejéig szól, de nincs kizárva, hogy a művésznő és a direktor kölcsönös megállapodással már előbb felbontják. Sugár távozása igen ismert okokból következtethető: Berky Lili nem tűr maga mellett senkit, akitől sikereit félthetné. [...] Sugár Jolán pedig, ünnepelt primadonnája a Kolozsvári Színháznak, s ha maradna, minden jobb szerepben csak mellőzés érné.” A hírt követő első bemutató „negligálása” csak a „primadonnaháború” egyik csatája volt, tiltakozás a várható szerződtetés ellen. A történelem azonban közbeszólt. 1914. július 28-án kitört a háború. Berky Lili szerződtetése nem jött létre. Kolozsváron az ünnepelt primadonna továbbra is Sugár Jolán maradt.

A háború mindent megváltoztatott. A hadra foghatókat besorozták. Nem kímélték a színészeket se. A kolozsváriak közül az 1881-ben született Csapó Jenő volt az első, aki magára húzta az angyalbőrt. Nem viselte sokáig. 1914. november 10-én, a szerb harcmezőn hősi halált halt. Ő lett a világháború első magyar színész halottja. Ahogy az országok mind jobban belesodródtak a háborúba, s a gazdasági helyzet egyre romlott. Az árak nőttek, a fizetéseket csökkentették. A színészekét is. A helyi újság 1915 közepén közzétette *A színház tagjainak éhbér-listáját*. Sugár Jolán évi fizetése 1914-ben 12000 korona volt, 1915-ben 3600 korona.⁴⁰

Az 1900-as évek elejétől a film egyre népszerűbb lett világszerte és Kolozsváron is. Nem csoda, hisz a Szamos-parti város a kezdődő magyar némafilmgyártás egyik bölcsője volt. A Janovics-stúdió a magyar filmgyártás élvonalába tartozott. Vajon miért nem szerepelt Sugár Jolán a stúdió egyetlen filmjében sem? A kérdésre nem találtam feleletet. Kolozsváron két színház volt,⁴¹ de mozi három. A Színkör Mozgó, az Egyetem Mozgó és az Uránia Színház, s ezek elcsábították a közönség egy részét. Ezért 1915. szeptember 12-én a Sugár Jolán főszereplésével játszott *A piros ruhás hölgy* bemutatóját már félárú jeggyel is meg lehetett nézni.

A művésznő a Színházi Élet című bulvár szaklap szerint még a következő két évben is a színház tagja. Éppen ezért lep meg, hogy Bodó Ibolya könyve szerint 1917. október 30-án Chicagóban, a West Pullmann Theatre-ben bemutatója volt. Az Amerikai Magyar Színtársulat tagjaival lépett fel a *János vitéz*-ben. Hogy lehet ez? Háború van. 1917. április 6-a óta az Amerikai Egyesült Államok is hadviselő fél, és nem a központi hatalmak, hanem az antant oldalán. A két kontinens közt az átkelés lehetetlen. Mégis két Sugár Jolán lenne? Mert 1918. február 2-án „jótékony célú kabarét adtak a Kolozsvári Nemzeti Színház művészei a New York Szálló nagytermében, amelyen Kolozsvár legelőkelőbb közönségén kívül Albrecht főherceg is megjelent, aki magas megjelenésével Kolozsvárt már több jótékony célú előadást tüntetett ki.” A fellépők között volt Tessitóri Nóra és Sugár Jolán is.⁴² A művésznő a fegyverletételig még Kolozsváron volt.

⁴⁰ Kolozsvári Tükör, 1915. augusztus 24.

⁴¹ A volt nyári színház, a mostani Magyar Színház hátsó traktusa őrzi a régi Janovics-stúdió emlékét.

⁴² Újság, 1918. február 3. Tessitóri Nóra (1883–1969) előadóművésznő

Magyarok Amerikában. A Színházi Élet Albuma, 1921. p. 26.

Az első világháborút követően eddig nem találtam itthoni adatot Sugár Jolánról. Amerikai adatot is csak hármat, és azok is egymásnak ellentmondóak. Incze Sándor 1921-ben kiadott, *Magyarok Amerikában* című könyvében ez áll: „a neves amerikai színésznők közé tartoznak még Gergely Eliz, **Sugár Jolán** és Németh Laura.” Fényképe alatt az aláírás: „Sugár Jolán a chicagói operaház tagja.” Enyedi Sándor a Chicagói Népszínház tagjának tudja, a Közlöny pedig, a „newyorki Grand Opera Choral Society” tagjának. Melyik az igaz? Mindhárom, vagy csak az egyik? Nem tudom. De minden életútnak egy vége van, s azt az újságok tudósításából ismerem.

„Sugár Jolán, volt szubotikai primadonna New Yorkban öngyilkos lett.

A budapesti rendőrség tegnap délelőtt táviratot kapott New Yorkból, amely közli, hogy Sugár Jolán budapesti származású színésznő

öngyilkosságot követett el. Sugár Jolánka, aki az egyik newyorki színház tagja volt, szállodai lakásának hetedik emeletéről levetette magát az utcára és holtan terült el a kövezeten. Kétségbeesett tettét afölötti elkeseredésében követte el, hogy gyógyíthatatlan betegségben szenvedett. Sugár Jolán tragikus halálának híre Szuboticán is mély részvétet fog kelteni, mert Sugár Jolán sok éven át volt az egykori szubotikai színháznak ünnepelt primadonnája. [...] A régi operettek fő női szerepeit adta nagy sikerrel és bájos alakja a szubotikai korzó egyik vonzó ereje volt.”⁴³

Eddig jutottam Sugár Jolán, vagy (Jolánok?) életútjának feltárásában. A pontosítás, a hiányok pótlása és a kérdések feloldása egy későbbi, alaposabb kutatás feladata lesz. Akkor, ha akad kutató, akit érdekel egy száz éve holt művésznő sorsa, és aki vállalja, hogy szétszálalja, vagy összefonja a Sugár Jolán-életút, vagy -utak (?) ma még kusza fonalát.

⁴³ Hírlap, 1926. szeptember 12.